

MAL, MÜLKİYET VE PİYASA

İktisat Yayınları – 47
İktisat Giriş Dizisi – 8
Adem Esen, *Mal, Mülkiyet Ve Piyasa*

Yayıma Hazırlayan: Emrah Yağmurlu
Musahhih: Muhammed Aydın

Tasarım: Seyfullah Bayram

Baskı: Sarıyıldız Ofset - Sertifika No.: 23593
İvedik Ağac İşleri San. Sit.
1354. Cad. 1358. Sok. No.: 31 Ostim / Ankara
1. Baskı: IRTI, Cidde, 2007
2. Baskı: İstanbul, 2020
ISBN:

© *İktisat Yayınları*, 2019

Bütün yayın hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

İktisat Yayınları
Rasimpaşa Mah. Rıhtım Cad. Nemlizade Sok.
Güleryüz Apt. No:9 Daire:3 Kadıköy / İstanbul
Tel / Faks: +90 (216) 418 20 10
www.iktisatyayinlari.com

İktisat Yayınları Nobel Akademik Yayıncılık ve İslam İktisadı Araştırma Merkezi'nin ortak markasıdır.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

Esen, Adem

Mal, Mülkiyet ve Piyasa

1. Baskı, xiv + ? s., 13.5 x 21 cm

Kaynakça ve dizin var.

ISBN-

1. İslam 2. İslam iktisadı 3. Giriş

MAL, MÜLKİYET VE PİYASA

Adem Esen

İktisat Giriş Dizisi

Bu dizide, iktisatla ilgili temel kavram ve meseleleri açıklayıcı güncel eserlere yer verilmektedir. Dizide iktisatın ana konuları, temel yaklaşımlar, kuramlar ve alternatif yaklaşımların yer aldığı çalışmalara yer verilmektedir.

Dizideki Diğer Kitaplar

M. Akram Khan, *İslam İktisadına Giriş*

M. Akram Khan, *İslam İktisadının Güncel Meseleleri*

Khurshid Ahmad, *İslam İktisadı Çalışmaları*

M.Umer Chapra, *İktisadi Tehditler ve İslam*

Ali Muhyiddin Karadâğî, *İslam İktisadına Giriş*

Asad Zaman, *İslam İktisadının Güncel Durumu*

Adem Esen

1961 yılında Konya’da doğdu. 1980 yılında Konya Gazi Lisesi ve İmam-Hatip Lisesini bitirdi. 1984 yılında İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünü, 1987 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesinde Prof. Dr. Sabahattin Zaim danışmanlığında doktora yaptı. Bu arada, Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi ilk dönem doktora ihtisas kursundan birincilikle mezun oldu. Riyad, King Saud Üniversitesi Arap Dili Enstitüsünde “‘Tedribu’l-Muallimin” kurslarını bitirdi. Exeter Üniversitesinde dil ve araştırma çalışmalarına katıldı. Erzincan Hukuk Fakültesi Ekonomi ve Maliye Bölümünde yardımcı doçent ve Sivas Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde kurucu öğretim üyesi, doçent olarak çalıştı.1999-2009 yılları arasında Selçuklu-Konya Belediye Başkanlığına seçildi. Bu görev sırasında, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi üyeliği ve Türkiye Belediyeler Birliği encümen üyeliği yaptı. 2009 yılında Selçuk Üniversitesi İİBF’ne profesör olarak atandı. 2010 yılında İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesine kurucu rektör olarak atandı ve görevini üç yıl yürüttü. İslam İktisadı ve Finansı araştırma merkezini kurdu. Halen, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü başkanıdır. İBB’ye bağlı İSKİ ve İSTAÇ Yönetim Kurulu üyeliği yaptı. İktisat, sosyal politika, mahalli idareler alanlarında çalışmaları vardır. İslam iktisadı alanındaki kitapları: İslam’da Ücret (doktora tezi), Mal, Mülkiyet ve Piyasa, Mevlana Celalettin Rumi’nin İktisat Anlayışı. Çevirileri: İslam’da Para, İslam ve İktisadi Kalkınma, İslam İktisat Tarihine Giriş, İslâm’ın Hedefleri Işığında İslâm Kalkınma Vizyonu. Ayrıca bu alanda yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır.

İçindekiler

İkinci Baskı İçin Teşekkür

Önsöz

Takriz

Giriş

Birinci Bölüm: Mal Kavramı

1. Malın İktisattaki Yeri
2. Malın Tanımı ve Özellikleri
3. Malın Sınıflandırılması

İkinci Bölüm: Ahlaki Açıdan Mal

1. Yahudilikte Mal ve Zenginlik
2. Hristiyanlıkta Mal ve Zenginlik
3. İslam Dininde Dünya Hayatı
4. Malın Afetleri ve Kurtuluş Yolları
5. Yok Etmek (İtlaf), İsrâf ve Tebzîr

Üçüncü Bölüm: Mülkiyet ve Mülkiyet Kazanma Sebepleri

1. Mülkiyet Kavramı ve Tarihî Süreci
2. Mülkiyetin Konusu ve Çeşitleri
3. Mülkiyet Kazandıran Sebepler

Dördüncü Bölüm: Üretim Faktörleri Mülkiyeti

1. Üretim Faktörleri Tasnifi
2. Tabii Kaynaklar
3. Emek
4. Sermaye
5. Teşebbüs

Beşinci Bölüm: İktisadi Faaliyetlerde Amaç (Maslahat), Mülkiyetin Sınırlanması ve Malın Korunması

1. İktisadi Faaliyetlerde Maslahat
2. Mülkiyetin Sınırlanması ve Malın Korunması

Altıncı Bölüm: Piyasa ve Fiyat

1. Genel Olarak Piyasa ve Fiyat
2. Fiyat Oluşumu
3. Değer Teorileri

Sonuç

Ek-1: Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'deki Külli Kaidelerin İktisadi Yorumu

Ek-2: "Zarar ve Zarara Zararla Karşılık Vermek Yoktur" İlkesine İktisadi Açıdan Bakış

İkinci Baskı İçin Teşekkür

İslam Kalkınma Bankası'na bağlı IRTI'nın ilk Türkçe yayını olan *Mal, Mülkiyet ve Piyasa* adlı çalışmamızın yayınında büyük emeği olan, kendisi de IRTI personeli olan Veysi Altındağ Beyefendi Rahmet-i Rahmân'a kavuştu. Kendisine Cenâb-ı Hak'tan rahmet niyaz ederim. Budan sonra bu kurumda bir Türkçe kitap yayınlanmadı. Bu yayının Türkçe olmasını rahmetli Sabahattin Zaim hocamız da çok önemsemişti. Kendisi aynı zamanda bu kitabın hakemi idi. Bilindiği gibi IRTI, İslam iktisadı ile ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu kurumun resmî dilleri Arapça, İngilizce ve Fransızcadır. Hâlbuki nüfus ve akademik çalışmalar bakımından bu gruba Türkçenin de ilave edilmesi gerekir.

Mal, Mülkiyet ve Piyasa adlı çalışmamızın ilk baskısından sonra üzerinde çalışma yapmayı sürdürdük. Hem yazım hatalarının düzeltilmesi hem de içeriğin zenginleştirilmesi için farklı alanlardaki bilim adamlarının eserlerine ve görüşlerine başvurduk. Bu çerçevede İstanbul İlahiyat Fakültesi (hâlen Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı ve Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim Merkezi Eski Hocası) İslam Hukuku Öğretim Üyesi Prof. Dr. Abdüsselam Arı hocam kitabı ikinci baskı için baştan itibaren okuyarak hem muhteva hem de şekil bakımından önemli katkı sağladı. Çalışmayı İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat Anabilim Dalı Öğretim Üyesi mesai arkadaşım Doç. Dr. İ. Ertuğrul Kızılkaya'ya iktisatçı gözüyle değerlendirdi. İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı doktora programında Melih Oktay, Abdullah Okulu, Gökhan Alpen, Yasin Mandal, Batuhan Akartepe, Mehmet Sarı, Cüneyt Hakan Demir ve Hamza Kuru mütalaa ettiler. Kendilerine ayrı ayrı teşekkür ederim.

Ayrıca konu ile ilgisinden dolayı bu çalışmaya İslam Hukukunda genel ilkelere (Kavâid-i Külliyyeye) iktisadi yaklaşım ile zarar ve zarara karşılık zarar vermek yoktur konularında iki bölüm ilave edilmiştir.

İslam fihhında külli kaideleri ele alan Kırkağaci'nin el-Hâdimî'nin *Mecâmi 'u'l-hakâ'ik* isimli kitabına yazdığı *Şerhu'l Hâtîme fi'l Kavâidi'l Fıkhıyye* kitabını, 18.10.2014-25.03.2017 tarihleri arasında cumartesi günleri sabahları Süleymaniye Camii bitişiğinde Darü'l-Hadis Medresesi'nde (Aziziye Vakfında) Muhterem Hocam Mehmet Savaş'tan bir grup hoca ile okuma fırsatım oldu. Böylece İslam iktisat düşüncesinde bu kuralların ne derece önemli olduğunu fark ettim. Büyük hukukçu Ali Haydar'ın kavâid-i külliye şerhini Latin harflerine çevirirken iktisat bilimi açısından önemli gördüğü maddelerde bazı iktisadi kavramlara da

temas etmeye çalıştım. Bu çalışmayı okuyarak fikirlerini ve önerilerini belirten Ahmet Saban ve Av. Ali Çakman'a ayrıca önerileri için Selçuk Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Orhan Çoban ve İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Öğretim Üyeleri Prof. Dr. Fethi Gedikli ve Dr. Halit Uyanık'a müteşekkirim. Ayrıca, başta Lütfi Sunar olmak üzere emeği geçen herkese ve İktisat Yayınları'na, kitabın ikinci baskısı için teşekkür ederim. Farklı disiplinleri ilgilendiren böyle bir konuya katkı sağlayabilmenin çabasıyla araştırmacılara faydalı olacağını ümit ederim.

Prof. Dr. Adem ESEN

Temmuz 2019, Bebek

Önsöz

Elimizdeki kitap sevgili talebem Adem Esen Bey tarafından yazılmıştır. Konusu, “Mal, Mülkiyet ve Piyasa” olarak seçilmiştir ve iktisadın en önemli mevzularından biridir. Mal, iktisadi hayatın temelidir çünkü mal, insanın ihtiyaçlarını karşılayan vasıtanın adıdır. İnsanın maddi ve gayri maddi ihtiyaçları vardır. İnsan, hayatı boyunca bunların peşinde koşar. Maddi ihtiyaçları karşılanırsa refaha, gayri maddi ihtiyaçları karşılanırsa saadete erer.

İnsanın gayesi bu dünyada refah ve saadete, ebedi dünyada ise felaha ve kurtuluşa nail olmaktır. Felaha ulaşmanın yolu, bu dünyada refah ve saadete ulaştıran yolları ararken Hâlik’in emir ve nehiyelerine uygun surette davranmaktır. İşte hayatın bütününe kapsayan bu sürecin başlangıcı, mal edinme duygusudur.

Mallar, maddi ve gayri maddi mallar diye ikiye ayrılır. Gayri maddi mallara hizmet denir. İktisadi hayatta mallar fonksiyonlarına göre üç şekilde ifade edilir şayet insanın ihtiyacını karşılamak üzerine üretilen eşya, tüketimde kullanılırsa ona mal denir. Aynı eşya tüketimde kullanılmayıp başkalarının kullanımına arz edilmek üzere satışa sunulursa emtia denir. Aynı eşya yeniden üretimde kullanılırsa adı sermaye olur. Bir otomobili misal alırsak onu araba olarak kullanırsak mal olur. Bir galeride satışa sunarsak ticari mal vasfı kazanır ve emtia adını alır, bir şoförün elinde dolmuş olarak kullanılırsa o araba şoförün sermayesi olur.

İnsanlar kendini bildiği andan itibaren mal edinmeğe çalışır. Bir mala sahip ve malik olmanın adına mülkiyet denir. Mülkiyet, insanı o mal üzerinde hem hak sahibi kılar hem de üzerinde tasarruf ve kullanım hakkı sağlar. Buna da “zilyetlik” denir.

İnsanlar, hayatları boyunca mal edinmek için uğraşır. Onu kullansa da kullanmasa da sahibi olmaktan dolayı mutluluk duyar. Yani insanlar ihtiyaç olmasa da malını artırmaya çalışır. Bir mal insana miras yoluyla kalabilir veya hediye olarak verilebilir. Normal olarak insanlar, malın parasını vererek satın alır. Satış işlemi de çarşıda, pazarda yapılır. İtalyancadan gelen piyasa kelimesi pazar manasında kullanılır. Menkul mallar, çarşıda, dükkânlarda, hafta pazarlarında, borsalarda, eskiden panayırılarda şimdi fuarlarda hem teşhir edilir hem de satılır. Gayrimenkuller ise devletin tapu dairelerinde alınıp satılır.

Mal, insan hayatında önemli bir yer tutar. “Mal canın yongasıdır” denir. Sultan I. Murat Han, Hacı Evrenos Bey’i Rumeli Beylerbeyliği’ne tayin kararnamesi olan beratında ona şu tavsiyede bulunur: “Sakınasın, hiç halkı mal sevmekten özce azdırıcı olmaz. Dünya için din

emrine göz yuman Allah Teâlâ korkusun unuttur.” İmam Gazzâlî bir hadisin yorumunda, insanın mal hırsını belirtmek için şu misali verir: “Bir insana iki dağ dolusu altın versen ortasındaki vadiyi de ister.” Tasavvuf kültüründe ise malın geçici bir dünya nimeti olduğunu anlatmak için ş ifade kullanılır: “Mal sahibi, mülk sahibi, hani bunun ilk sahibi; Mal da yalan mülk de yalan, var biraz da sen oyalan.”

İnsanlar kemale erdikçe, hırslarını kontrol edebildikçe, refah yanında felaha erişme yollarını aradıkça, yavaş yavaş malı almak, onu talep etmek yerine onu ihtiyacı olanlara, malı olmayanlara vermenin zevkine ulaşır. Sadaka, fitre, zekât ile başlaya bu vetire takva sahipleri insanlarda sadaka-ı cariyeye sevgisini artırır.

Malların iktisabında, tüketiminde marjinal fayda kanunu işlediği için bir malın tüketimini artırdıkça nihai birimin sağladığı tatmin duygusu azalan bir trend gösterir. Hâlbuki sadaka-ı cariyede, malını muhtaca dağıttıkça, sahibine sağladığı manevi tatmin duygusu gittikçe artar. Burada marjinal fayda kanunu işlemez.

İşte elimizdeki eserde yazar, beş bölüme yaydığı incelemesinde, malın tanımını ve özelliklerini, ahlaki açıdan değerlendirilmesini, mülkiyet konusunu, üretim faktörlerinin mülkiyetini ve mülkiyetin korunmasını iktisadi ve hukuki yönleriyle hem seküler hem de İslami açıdan tahlile tabi tutmayı başarmıştır. Bu açıdan orijinal bir yaklaşım sergilemiştir. Yazarın eğitim yapısı kendine bu imkânı sağlamıştır.

Zira Adem Bey, hem İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde hem de İlahiyat Fakültesi’nde okumuştur. Ayrıca Diyanet İşleri Başkanlığı’nın müftüler ve üst yöneticiler için kurduğu akademi mahiyetindeki İstanbul Haseki Külliyesi’ni de birincilikle bitirmiştir. Bilahare İktisat Fakültesi’nde iktisat doktorasını tamamlamıştır. Yönetimini deruhte ettiğim doktora tezi *İslam’da Ücretler* adıyla basılmıştır. Yazar, Erzincan ve Sivas Cumhuriyet Üniversitelerinde öğretim üyeliğinde doçentliğe kadar yükseldikten sonra Konya’da Selçuklu Belediye reisi seçilmiştir. İki dönem yürüttüğü bu görevi esnasında ilimden de kopmamış, okuryazarlığını devam ettirmiştir. Elinizdeki eser böyle bir çalışmanın mahsulüdür.

İslam Kalkınma Bankası, verdiği bu imkânlarla bir ilke de imza atmış ve eseri Türkçe olarak yayınlamayı kabul etmiştir. İslam Kalkınma Bankası’nın ilme verdiği bu güzel hayırlı destekten dolayı tebrik ediyorum.

Yazarı, iktisat sahasındaki bu çalışmasıyla Türkçe literatüre değerli bir eser kazandırdığı

için tebrik ediyorum. Ayrıca bu işi Belediye Reislîđi gibi önemli bir kamu hizmeti yaparken başarabildiği ve ilimle ilgisini kesmediği için takdirlerimi beyan ediyorum. Cenâb-ı Hak inşallah sayini meşkûr kılsın.

Prof. Dr. Sabahattin Zaim

Takriz

Mal ve mülkiyet kavramı, fıkıh kitaplarında kitabü'l-büyû', şirket gibi bahislerde yer almaktadır. Bu alanla ilgili olarak yazılmış Arapça kitaplar bir hayli fazladır. Bu konudaki Türkçe kitaplar da artmaya başlamıştır. Elinizdeki bu kitap, mal, mülkiyet ve piyasa mefhumlarını izah ederken İslam fıkından geniş olarak faydalanmakla beraber metodoloji olarak iktisat disiplinine daha yakındır. İlk baskısı Cidde'de İslam Kalkınma Bankası'na bağlı İslam Araştırma ve Eğitim Enstitüsü'nde Türkçe olarak yayınlanmış olan bu kitabın tümünü okuma imkânım oldu. Dolayısıyla fıkıh açısından değerlendirdim. Bu konuyla ilgili görüşlerimi yazara ilettim. Bunlar dikkate alınarak kitabın ikinci baskısına hazırlandığını gördüm. Kitabın başta iktisatla ilgilenenler olmak üzere birçok disiplininde faydalı olacağına inanıyorum. Yazarı tebrik ederim.

Prof. Dr. Abdüsselam ARI

Kırklareli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı, İslam Hukuku Öğretim Üyesi,
Haseki Eğitim Merkezi Eski Öğretim Üyesi

05.09.2018